

סמדר זמיר, על כסא הבמאי יושבת אישה, כנס נשים ומגדר באמנויות 2017

שמי סמדר זמיר ואני במאית קולנוע ומרצה לקולנוע ומגדר.

הפרויקט **על כסא הבמאי יושבת אישה**, אותו אני מציגה כאן היום, הוא פרויקט דוקומנטרי שכולו רטרואספקטיבה לקולנוע עלילתי של נשים בישראל. באמצעותו אני מבקשת לספר את סיפורן של מספרות הסיפורים הגדולות של הקולנוע הישראלי -- הבמאיות. בשנת 1969, **אלידע גרא** מתיישבת על כסא הבמאי והופכת לישראלית הראשונה שביימה סרט עלילתי באורך מלא. סרטה **לפני מחר** נשכח יחד איתה במשך למעלה מ-40 שנה, עד **שישראלה שעאר מעודד** מצאה אותם. כמעט עשור שלם אחרי גרא, ב-1978 התיישבה על הכסא, **מיכל בת אדם**, שמזוהה בטעות, כבמאית הראשונה. חוץ משתיהן, עד היום, כ-50 נשים ביימו כ-80 סרטים (מתוך 800). מה אנחנו יודעים עליהן, על סרטיהן ומה שהלך מאחורי הקלעים בארבעת העשורים האחרונים? לא הרבה. **על כסא הבמאי יושבת אישה** מנער את האבק מעל מה שאוכסן עד כה בשולי הזיכרון הקולנועי, ובשמיכת טלאים פילמאית משרטט את ציר ההרסטורי של קולנוע עלילתי בישראל. הפרויקט כולל סרט דוקומנטרי וסדרת רשת. עוד כמה דקות נצפה בגרסת עבודה של אחד הפרקים מסדרת הרשת.

ממוצע הסרטים העלילתיים באורך מלא שבוימו על ידי נשים בישראל עומד על כ-10%. ברם, אל הנתון הזה יש להתייחס במשנה זהירות מכמה טעמים. ראשית, לא נעשה ניתוח מגדרי סטטיסטי מדויק של הנתונים. שנית, במשך קרוב לארבעים שנות קולנוע, מ-1932 ועד 1969, אף אישה לא ביימה סרט עלילתי באורך מלא בישראל. זאת ועוד, גם כשנשים החלו לביים סרטי עלילה באורך מלא, השתתפותן נתונה לתנודות, כאשר יש שנים בהן אין אף סרט שביימה אישה (למשל בשנת 1984 ואפילו בשנת 2000); יש שנים בהן יש סרט אחד או שניים של אישה (1992 וגם 2009 ו-2010); שנים בהן סרטי הנשים מהווים חמישית או רבע מכלל הסרטים (1994, 2011 ו-2015); ושנה אחת יוצאת דופן בה מספר סרטי הבמאיות מגיע כמעט למחצית (!) מכלל הסרטים (2014). חשוב לומר שיש משמעות כלכלית למספרים האלה. מבדיקה שערכתי מתוך **דוחות פילת** שהוגשו ל**מועצת הקולנוע** בין השנים 2000-2010, עולה כי יש הלימה בין אחוז סרטי הבמאיות לאחוז הכספים המושקע בסרטיהן מסך התקציב, כלומר אם ממוצע הסרטים שבוימו על ידי נשים עומד על 10%, זו גם ההשקעה הממוצעת בסרטיהן.

בהקשר זה מוכרחה לציין כי מגמה חדשה ומרתקת מופיעה בעשור השני למילניום: מספר הנשים שמביימות סרטי עלילה באורך מלא עולה בעקביות, והן זוכות להשגים מקומיים ובינלאומיים יוצאי דופן. ואולם, כדי לטפח את המגמה הזו ולאפשר לבמאיות לפתח קריירות ענפות, הממסד חייב להוביל מהלך של הקפדה על ייצוג הולם, חלוקת כספים שיוונית והליכים נוספים של הטמעה מגדרית בתעשיית הקולנוע הגברית ובכך להבטיח את המשך השינוי המבורך והמתבקש הזה.

השאלה מדוע מעט מדי נשים מתיישבות על כסא הבמאי ואיך אנחנו משנות את זה מעסיקה קולנועניות ופעילות פמיניסטיות מזה שנים ומסוקרת בהרחבה באופן קבוע במגזינים ובלוגים מהשורה הראשונה דוגמת ה- *The Guardian*, *Women and Hollywood*, *Variety*, *Indiewire* ועוד.

כמו כן, החל משנות ה-70 קמים עוד ועוד ארגונים, פסטיבלים, קבוצות, קרנות, איגודים ופרויקטים במטרה לקדם עשייה קולנועית של נשים. רק מהשנים האחרונות אפשר למנות את סדרת הטלוויזיה האמריקאית **The 4%:Film's Gender Problem** שעוסקת במיעוט הבמאיות בהוליווד; **פרויקט WIDC** בקנדה שמציע תוכניות ליווי והעצמה לבמאיות; **מרכז ג'ינה דיוויס** שמקדם שיויון במדיה; **Women Film Pioneers Project** של **אוניברסיטת קולומביה** שמעלה מהאוב את הנשים שפעלו בתעשיית הקולנוע בארה"ב שלפני הוליווד ועוד.

גם את הדרג הפוליטי הנושא של קולנוע נשים מתחיל להעסיק. בארה"ב זה מכבר הוקמה **ועדה פדראלית** שחוקרת מדוע כל כך מעט נשים אמונות על מלאכת ה"סטורי-טלינג" בהוליווד; האיחוד האירופי יצר תוכנית לקידום יצירה קולנועית של נשים במזרח התיכון; **European Women's Audiovisual Network** ערך מחקר בן שבע שנים על בימוי סרטי נשים וקבע שיש להחיל רפורמות כך שתקציבים יחולקו באופן שיווני; **בשוודיה** כבר נהוגה חלוקה שיוויונית של כספי ציבור לקולנוע בין גברים ונשים ולאחרונה הודיעו **אוסטרליה, קנדה ובריטניה** שגם בהן תתבצע חלוקה כזו.

גם בתעשיית הקולנוע הישראלית יש פעילות שמקדמת קולנוע נשים: **הפסטיבל הבינלאומי לסרטי נשים ברחובות** פעל במשך עשור עד אשר הופסק לו המימון בשנת 2013; בשנת 2012 הוקם **פורום הקולנועניות ויוצרות הטלויזיה** שאני גאה להיות ממקימותיו; **ליאור אלפנט** הקימה לאחרונה קבוצת מחקר ודיון של קולנוע נשים ישראלי המונה תשע חוקרות ועוד.

ואף על פי כן, לקולנוע ולאומניות בכלל יש מסורת של התעלמות מנסיבות חברתיות ותפיסה עמוקה ש"הכישרון קובע". ואולם יהיה נאיבי להתעלם מכך שגם הקולנוע, כמו כל תחום אחר, פועל בתוך עולם של יחסי כוח, אינטריגות, אינטרסים, אופנות, טעם ובעיקר חוסר שוויון שמוליד בין היתר פערים בהזדמנויות.

לפי היכרותי עם השטח ובהתבסס על כתבות וראיונות מהעיתונות כמו גם בהתבסס על מחקרים מתחומים גבריים אחרים, היעדרות נשים מכסא הבמאי מצביעה על שוק עבודה ממוגדר שמעדיף באופן מובהק גברים. הסיבות העיקריות לכך הן: משקיעים נרתעים להפקיד את כספם בפרויקט שמובילה אישה; אי התאמתה של התעשייה והדרישות המקצועיות לאמהות; נורמות סקסיסטיות ואפליה מובנית בתעשייה שהופכות את סביבת העבודה לקשה עד בלתי-אפשרית עבור נשים רבות; מוסכמות והגדרות לפיהן "הסיפור הטוב" הוא סיפור על גבר מנקודת מבט של גבר ועוד.

למה בעצם זה כל כך חשוב שנשים יעשו סרטים? **יעל מונק** טוענת כי חשיבותם של סרטי הבמאיות נובעת מכך שיש באפשרותם לחלץ את הנשים מהייצוג הסקסיסטי והסטריאוטיפי של סרטי הגברים ולהביא למסך נשים וסיפורים מורכבים ואותנטיים מנקודת מבט פנימית ואינטימית. במילים אחרות ובפרפרזה **להלן סיקסו** - רק נשים יכולות להביא למסך את חייהן ואת עצמן ולהכניס את עצמן להיסטוריה. גברים, באופן טבעי, עושים זאת בהצטיינות יתרה בשביל עצמם (בעיקר גברים לבנים בני המעמד בינוני-גבוה). רוצה לומר, בהיותה של נקודת המבט בקולנוע גברית באופן מובהק, נדחקת נקודת המבט של הנשים. חוויתיהן במרחב נותרות שוליות. היסטוריוגרפיה של נשים לא נרשמת. אין הרסטורי. מפרספקטיבה זו, הבמאיות משמיעות למעשה קול ייחודי בהביאן נרטיבים מחייהן של נשים, אשר הופכים אותן כבמאיות להיסטוריוניות של הבד ואת גיבורות סרטיהן לשחקניות מרכזיות בעיצוב האנושות.

במסגרת הפרויקט שלי על כסא הבמאי יושבת אישה, אני פוגשת את מי שהעזו לברוא נשים אמיתיות על המסך, מתוך חוויות החיים שלהן, מתוקף ניסיוןן, אהבותיהן, שנאותיהן, תשוקותיהן, מחשבותיהן. בואו נצפה בפרק מתוך סדרת הרשת על כסא הבמאי יושבת אישה, שיחה עם הבמאית קרן ידעיה.

צפיה מהנה! ותודה על ההקשבה.